

IS`HOQXON IBRAT SHE`RIYATIDA SINONIMLARNING QO`LLANILISHI

Murodova Gulchiroy Muhiddinovna,

BuxDU lingvistika(o`zbek tili) mutaxassisligi 1-bosqich magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada Is`hoqxon Ibrat ijodida qo`llanilgan sinonimlar hamda ularning o`ziga xos xususiyatlari to`g`risida ma`lumot berilgan. Ta`kidlash lozimki, Is`hoqxon Ibrat she`riyatida qo`llanilgan ma`nodosh so`zlar ma`no nozikliklariga ega bo`lib, ular bir-biridan turfa jihatlariga ko`ra farqlanadi. Bundan tashqari, shoir ijod namunalarida qo`llanilgan sinonimlar ijodkor she`rlaridagi mohiyatning yanada oydinroq ifodalanishiga xizmat qilgan.

Kalit so`zlar: Is`hoqxon Ibrat, ijodkor, sinonimlar, mohiyat, xususiyat, ma`no nozikligi.

USE OF SYNONYMS IN IS`HAKHAN IBRAT'S POETRY

Murodova Gulchiroy Muhiddinovna,

1st year master's degree in linguistics (Uzbek language) at Bukhara State University

Annotation. This article provides information about the synonyms used in the work of Ishakhon Ibrat and their peculiarities. It should be noted that the synonyms used in the poetry of Is`hakhon Ibrat have subtleties of meaning, which differ from each other in many ways. In addition, the synonyms used in the poet's works served to express the essence of the poet's poems more clearly.

Keywords: Is`hakhon Ibrat, creator, synonyms, essence, feature, subtlety of meaning.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СИНОНИМОВ В ПОЭЗИИ ИСХАКХАНА ИБРАТА

Муродова Гульчирой Мухиддиновна,

1 курс магистра лингвистики (узбекский язык) Бухарского государственного университета

Аннотация. В данной статье представлена информация о синонимах, используемых в творчестве Исхакхона Ибрата, и их особенностях. Следует отметить, что синонимы, используемые в поэзии Исхакхона Ибрата, имеют тонкости значения, которые во многом отличаются друг от друга. Кроме того, используемые в произведениях поэта синонимы служили более яркому выражению сути стихотворений поэта.

Ключевые слова: Исхакхона Ибрат, творец, синонимы, сущность, признак, тонкость смысла.

Barchamizga ma`lumki, o`zbek adabiyotida nazm va nasrda ijod qilgan har bir shoir-yozuvchi xalqimiz qalbidan chuqur joy olgan, adabiyotga bo`lgan mehr-muhabbatlarining yanada yuksalishiga xizmat qilgan. Ana shunday ijodiy qobiliyatini mukammal tarzda namoyon qila olgan adabiyotimizning yetuk vakili bu Is`hoqxon Ibratdir. Is`hoqxon Ibrat “Tarixi chopxona”, “Madaniyat haqida masnaviy”, “Gazeta xususida”, “Qalam” kabi she`rlar hamda “Ilmi Ibrat” kabi she`riy to`plam muallifi hisoblanadi[7]. Asarlari orqali ilm olishga targ`ib qilgan, xalqqa zulm qilayotgan amaldorlarning kirdikorlarini yoritishga harakat qilgan Is`hoqxon Ibrat butun umrini xalq hayotini yaxshilashga sarfladi, desak aslo mubolag`a bo`lmaydi[2].

Ta`kidlash lozimki, Is`hoqxon Ibrat o`z asarlarida madaniyat targ`ibotini amalga oshirish bilan birgalikda ijod namunalarida go`zal badiiy-tasviriy vositalarni qo`llagan. Aynan ushbu uslubiy vositalarning tilshunoslik talqinini amalga oshiradigan bo`lsak, sinonimlar shoir she`rlariga ko`rk bag`ishlab turuvchi vositalardan biri ekanligining guvohi bo`lishimiz mumkin.

Sinonimlar – shaklan har xil, biroq mazmunan bir-biriga o`xshash so`zlar hisoblanib, sinonimlar qatoridagi har bir so`z o`ziga xos ma`no nozikliklariga ega

bo‘ladi. Ba`zi o‘rinlarda bir sinonimning o‘rnida ikkinchisini qo‘llash mumkin bo‘lsa-da, biroq ba`zi hollarda ushbu jarayonning amalga oshirilishi ma`noga putur yetkazishi mumkin. Is`hoqxon Ibrat she`rlarida ham qator sinonimlar ishtirok etgan bo‘lib, ularning har biri shoir mahorati o‘laroq she`riy ifodada o‘z aksini topgan. Ta`kidlash lozimki, Ibrat ijodiyotida qo‘llanilgan sinonimlar davrga mutanosib holda ifodalangan. Quyidagi “Gazet xususida” she`ridan olingan parchaga e`tibor bering:

Halol o‘rniga kechdi g‘iybat degan,

Takalluf tamoq rasmi odat ekan[1], ya`ni

g‘iybat harom bo‘lmasa-da, halol o‘rnida qo‘llanilaverdi, tamoqqa, ya`ni yebichmoqqa takalluf, mulozamat qilish odat ekan ma`nosi ilgari surilgan yuqoridagi parchada “*rasm*” hamda “*odat*” leksemalari o‘zaro sinonim sanaladi. “O‘zbek tilining izohli lug‘ati”da ushbu so‘zlarga quyidagicha ta`rif beriladi:

- I. **Rasm** – (a. marosim, urf-odat, taomil, diniy marosim). Biror jamiyatda odat hukmiga kirgan tartib-qoida, urf, udum, taomil. *Mehmon oldiga dasturxon yozish – ota-bobolarimizdan qolgan rasm.*
- II. **Odat** – (a. udum, taomil, o‘rganish; malaka, odatlanish):
 - a) O‘rganish bo‘lib qolgan harakat, qiliq. *Yaxshi odat. Yomon odat.*
 - b) Ota-bobodan qolib kelayotgan va kishilarga singib ketgan yoki yangidan singib borayotgan rasm-rusum, udum, tartib. *Eski odat[6].*

Yuqorida qo‘llanilgan rasm va odat so‘zlari ham o‘zaro sinonimik qator hosil qilgan so‘zlar hisoblanib, ushbu parchada she`riy ma`noni kuchaytirish uchun xizmat qilgan.

Janjalni axtarurlar ful olmoqqa xaloyiq,

Janjal fuli alarga choy ila non bo‘lubdur.

Alhol muhtasib yo‘q, bir-ikki qilsa do‘q,

Ichkuga xalq rog‘ib, doim fiyon bo‘lubdur[1].

Is`hoqxon Ibratning “Bo‘lubdur” g‘azalidan olingan yuqoridagi parchada xalq va xaloyiq so‘zlari o‘zaro sinonimik qator hisoblanib, bunda ushbu so‘zlar bir qator ma`noviy jihatlarni mujassam etadi. Hozirgi kunda nutqimizda xalq hamda xaloyiq leksemalarini sinonim tarzida qo‘llash kishidan hushyorlikni talab qiladi. Sababi, shunday o‘rinlar borki, ularning o‘rnida ikkinchisini qo‘llashda nomutanosiblik yuzaga

kelishi mumkin, jumladan : o‘zbek xalqi – o‘zbek xaloyiqi. Ikkinchi birikma, ko‘rinib turganidek, g‘alozlikka sabab bo‘lgan. Ibrat she‘rida qo‘llanilgan ushbu sinonim leksemalarni bir-birining o‘rnida qo‘llash – davr nuqtayi nazaridan – moslik hosil qilgan, ya‘ni birinchi jumlagga e‘tibor bering: “*Janjalni axtarurlar ful olmoqqa xaloyiq – janjalga axtarurlar ful olmoqqa xalq*” yoki bo‘lmasa “*Ichkuga xalq rog‘ib, doim fiyon bo‘lurlar - ichkuga xalq rog‘ib, doim fiyon bo‘lurlar*” – qayd etilgan birliklardagi mutanosib holda ularda anglashilgan ma‘noda o‘z aksini topadi – ikkala jumlada ham “omma” ma‘nosining ifodalanishi jumlalarda sinonimik qatorning almashib qo‘llanishi o‘zaro mos holatda ekanligidan dalolat beradi.

Uchimiz te‘dot etay, yaxshi biling,

Ulfatu o‘rtog‘dirmiz uch kishi[1].

Ibratning “Uch kishi” asaridan olingan ushbu jumlada sinonimlar sifatida ulfat va o‘rtoq leksemalari ishtirok etgan. Wikipedia online ochiq lug‘atida yuqoridagi so‘zlarga quyidagicha ta‘rif berilgan:

Ulfat – suhbat, ziyofat va shu kabilarda doimiy birga bo‘ladigan kishilar birligi,jo‘ra. Mirza sariq qo‘shilgan ulfatdan tezda qutulib chiqish oson bo‘lmaydi. Shukrullo, «*Javohirlar sandig‘i*» .

O‘rtoq - Yoshi teng yoki yaqin bo‘lib, o‘zaro yaxshi aloqada bo‘lgan tengdoshlar (bir-biriga nisbatan); birga o‘sgan; tengdosh, do‘st, oshna. *Ukamning o‘rtog‘i. Qalin o‘rtoq[6].*

Ibratning “Uch kishi” she‘ridagi ulfat va o‘rtoq sinonimlari ketma-ket holda qo‘llanilib, ma‘noni kuchaytirish uchun xizmat qilgan.

Xulosa sifatida aytishimiz mumkinki, Is‘hoqxon Ibrat she‘rlarida qo‘llanilgan sinonimlar shoir she‘rlarining ma‘no-mohiyatini yanada go‘zallashtirishga, yanada oydinlashtirishga xizmat qilgan. Ijodiyotida qo‘llanilgan sinonimlar turli vazifalarni bajarganligiga ko‘ra ahamiyatlidir, ya‘ni bir o‘rinda ifodalangan sinonimlar ma‘noni kuchaytirish vazifasini bajarsa, yana bir o‘rinda takrorning oldini olishga xizmat qilgan. Demak, aytishimiz mumkinki, Is‘hoqxon Ibrat she‘riyatidagi sinonimik qatorlarning barchasi turfa maqsadlarga asoslangandir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Is`hoqxon To`ra Ibrat. Tanlangan asarlar(2020). “Ma`naviyat”, 48-69.
2. Mirahmedova, S. N. (2021). Is`hoqxon ibrat asarlarida ma`naviy-axloqiy qarashlarning o`ziga xos xususiyatlari. Academic research in educational sciences, 2(5), 770-778.
3. Axrorova, U. X. (2021). Namangan madaniy-ma`rifiy hayotida Is`hoqxon ibrat maktabining o`rni. Scientific progress, 2(1), 1087-1093.
4. Алиназарова, Д. В. (2019). Namanganda vaqtli matbuotning Shakllanishi va rivojlanishi tarixidan. Взгляд в прошлое, (20).
5. Teshayev, A. T. O., & Boboqulov, O. (2021). Turkistonda yangi usul Maktablarining faoliyati (XIX asr oxiri-XX asr boshlari). Scientific progress, 2(3), 269-275.
6. www.wikipedia.org
7. www.hozir.org